

Postcolonial Criticism of Americanli with Emphasis on Spivak's Deconstructive Method

Abou Ali Raja ¹, Zeinab Fami Tafresh ²✉

1. Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Foreign Languages, Allameh Tabatabaie University, Tehran, Iran. E-mail: happyz.1986@gmail.com

2. Responsible Author Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Foreign Languages, Allameh Tabatabaie University, Tehran, Iran. E-mail: happyz@gmail.com

Article Info

Article Type:

Research Article

Article History:

Received:

22, October, 2023

In Revised Form:

7, May, 2024

Accepted:

11, June, 2024

Published Online:

19, January, 2025

Abstract

Characterization in the stories from Classic to postmodern course has been faced with many changes, entering postmodern, the theories of great- philosophers such as Foko has affected deeply the manner of analysing personals of the stories. Since action and reaction of personals from the Story, forms the story. So the Kind of Studying a Personal helps us to have a better understanding of the story. Each concept is a function of speech that comes from power and knowledge. Studying the kind of speech and the power coming from knowledge, we can knows these actions and reactions and even we can predict them. Provides fixed power for thinking of personalities and their operant. What foco puts forward as power does not have a negative meaning. this article from Foko's point of view studied personalities and so studied the kind of power coming from speech and forces, we have studied his way of personalogy. So, the personals of the story have been studied to get more carefully their reactions. In this study, they resulted that personals won't accept dominant speech or help it in some way or will be changed to a subject unconsciously. Subject is infact placing personalities in speech position.

Keywords:

Ali maede Daesh, Foco, personality, subject, speech.

Cite this: The Author(s): Abou Ali, R., Fami Tafresh, Z: (2025). Postcolonial Criticism of Americanli with Emphasis on Spivak's Deconstructive Method: (Arabic Literature) (Scientific) Vol. 17, No. 1, Serial No. 43- Spring, (65-87)-

DOI: [10.22059/jalit.2024.367093.612746](https://doi.org/10.22059/jalit.2024.367093.612746).

Published: University of Tehran Press

1. Introduction

Foucault studies the society by examining the institutions and social networks and the knowledge and teachings that gradually took root in the land of European civilization after the Middle Ages, with controlling and always watchful eyes. He conducted various studies in the field of power and its history in European societies, and by examining how power works in different regimes throughout history, and examining tortures, pressures and punishments in prison, its impact on different people. evaluated. And on the other hand, by examining the relationship between power and knowledge, he changed his way of thinking towards the effect of speech on power.

Monitoring people has penetrated into modern societies and has been noticed by various institutions. In discipline, it is a kind of punctuality, mastering one's postures and bodily actions, being careful and giving priority to one's immediate desires and emotions. , such disciplinary pressures create an individual who becomes subject to a set of habits, produces the power of the realms of matters related to truth.

According to Foucault, every speech expresses a certain way in society. In other words, the discourse determines the way of expression or linguistic behavior of the institution or organization. Foucault considers discourse to be an orderly set of propositions that lead to an understanding of reality. Discourse creates knowledge about specific concepts and produces rules for speaking about those concepts. Discourses are not fixed, but they change with the change in the historical or social situation and form new rules.

2. materials and methodes

The basic questions that will be answered in this article:

Based on Foucault's theory of power and discourse, what methods does ISIS use to influence the minds and bodies of its captives and forces?

How do the characters in the novel react to the power of ISIS? And how much are they affected by this central core of power?

3. conclusion

ISIS implements various strategies to establish its ideology among the people of Syria and Iraq. In fact, by first dividing the Yazidi people into designated categories, and implementing various methods of transferring power (force, trickery, kindness, threats, etc.) to convey the desired discourse, very consciously, trying Accompanying the captives with ISIS Islam and eliminating the opponents of its ideology. After the passage of time, the new thought system is internalized among the prisoners who survived. He also has a plan for the future of his government to train children under the age of six to have soldiers with more inner beliefs to become productive arms.

The captive women in this novel, because they have faced the force and the massacre of their loved ones at the beginning, surrender to the new discourse because of the fear of being killed, and despair of being saved. The young Yazidi men in the story were often either killed and did not accept ISIS's discourse, or if they managed to escape, they refused to be subjects. And while preserving their identity, they have fled to other areas and are fighting against ISIS. Some other characters in the story have also become the productive arm of the new discourse and have melted into it; And now they are considered ISIS The power arising from the discourse creates "subjects" in the society who behave according to the same discourse. It can be said that the power resulting from the discourse in the postmodern world can lead to

the creation of characters who are either productive and consciously wield power, or are subjects who unconsciously internalize the dominant discourse.

بررسی شخصیت پردازی رمان علی مائده داعش بر اساس نظریه قدرت و گفتمان فوکو

رجاء ابوعلی^۱، زینب فمی تفرشی^۲

۱. نویسنده مسئول گروه زبان و ادبیات عربی دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. رایانامه: khodaverdy.s@grad.kashanu.ac.ir
۲. گروه زبان و ادبیات عربی دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. رایانامه: shmotoun.arabic@yahoo.com

اطلاعات مقاله چکیده

شخصیت پردازی در داستان‌ها از دوره کلاسیک تا پسامدرن، دستخوش تغییرات زیادی شده است. با ورود به دوره پسامدرن، نظرات فیلسوفان و روانشناسان بزرگی چون فوکو، بر چگونگی تحلیل شخصیت‌های داستانی تأثیر به‌سزایی داشته است. از آنجایی که کنش و واکنش شخصیت‌ها به داستان شکل می‌دهد، نوع نگاه منتقد به شخصیت، به فهم و درک صحیح‌تری از داستان می‌انجامد. هر مفهومی تابعی از گفتمان است که خود از قدرت و دانش برمی‌آید، با بررسی نوع گفتمان و قدرت برآمده از دانش، می‌توان به شناخت این کنش‌ها و واکنش‌ها پرداخت و حتی آن‌ها را پیش‌بینی کرد. قدرت چهارچوبی برای اندیشیدن شخصیت‌ها و نیز برای کنشگری آن‌ها فراهم می‌کند. آنچه فوکو به‌عنوان قدرت مطرح می‌کند مفهوم سلبی در بر ندارد. در این مقاله با بررسی نظریه قدرت و گفتمان فوکو به چگونگی شخصیت‌شناسی او پرداخته شده است. بدین منظور شخصیت‌های داستانی علی مائده داعش مورد مطالعه قرار گرفته تا عکس‌العمل‌های آنها، با نگاه دقیق‌تری بررسی شود. این مقاله از دیدگاه فوکو به بررسی شخصیت‌ها پرداخت و نوع قدرت برآمده از زور و برآمده از گفتمان را مورد بررسی قرار داد. به این نتیجه رسید که شخصیت‌ها تحت تأثیر گفتمان غالب یا آن را نمی‌پذیرند یا آن را پذیرفته و خود به بازوی کمک‌کننده آن تبدیل می‌شوند و یا بدون اینکه خود بدانند تبدیل به سوژه می‌شوند. سوژه در واقع قرار گرفتن شخصیت‌ها در موقعیت‌های گفتمانی است.

نوع مقاله:

بحث علمی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۷/۳۰

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۰۲/۱۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۳/۲۲

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۱۰/۳۰

واژه‌های کلیدی:

علی مائده داعش،

فوکو، شخصیت،

سوژه، گفتمان.

استناد: ابوعلی، رجاء، فمی تفرشی، زینب؛ (۱۴۰۴): بررسی شخصیت پردازی رمان علی مائده داعش بر اساس نظریه قدرت و گفتمان فوکو، سال ۱۷، شماره ۱، بهار، شماره پیاپی ۴۳ - (۸۷-۶۵).
DOI: 10.22059/jalit.2024.367093.612746.

۱. مقدمه

سه واژه پسامدرن پسامدرنیته و پسامدرنیسم جملگی برای دوره بندی تحولات اجتماعی و اقتصادی نظام سرمایه‌داری (معمولاً پس از جنگ)، توصیف تحول هنرها یا تحول در درون آنها و نیز اشاره به نگرش یا موضع شخص نسبت به این تحولات به کار گرفته می‌شوند؛ بنابراین پسامدرنیته دوره‌ای از نظام سرمایه‌داری، پسامدرن پدیده‌های این دوره و پسامدرنیسم شیوه غالب در هنر این دوران است. بری لوئیس^۱ پست‌مدرنیسم را شیوه غالب در ادبیات سال‌های ۱۹۶۰ الی ۱۹۹۰ می‌داند و ابرمز^۲، نیز در فرهنگ اصطلاحات ادبی این اصطلاح را به ادبیات و هنر بعد از جنگ جهانی دوم اطلاق می‌کند و پیدایش آن را تحت تأثیر عوامل سیاسی-اجتماعی چون نظامی‌گری در آلمان، ویرانگری بمب اتمی در ژاپن، نابودی طبیعت در شهرها و افزایش بی‌رویه جمعیت می‌داند (تدینی، ۱۳۸۸: ۲۲).

امروزه نام میشل فوکو، نه تنها برای اهل فلسفه بلکه برای پژوهشگران عرصه‌های گوناگون مطالعات علوم اجتماعی و فرهنگی، نامی آشناست. در سال‌های اخیر ترجمه‌های قابل توجهی از آثار فوکو به فارسی و همچنین بعضاً تحقیقاتی در برخی زمینه‌های اندیشه وی انجام شده است. میشل فوکو فیلسوف نقاد عصر مدرن است. وی در حوزه پزشکی، روان‌شناسی، مطالعات و مشغولیات جالب توجهی داشته است. سرگرمی میشل فوکو در حوزه‌های متنوع علوم اجتماعی با پشتوانه تفکر فلسفی سبب شده است تا وی را بتوان جدی‌ترین و اثرگذارترین فیلسوف جامعه دانست. به جرئت می‌توان ادعا کرد هیچ لقب و عنوانی مانند «فیلسوف جامعه» بر اندازه قامت آثار و آرای منتشرشده از وی نیست.

میشل فوکو در ۱۵ اکتبر ۱۹۲۶، در پواتیه فرانسه و در خانواده‌ای بورژوا به دنیا آمد، تحصیلات مقدماتی خود را در مدارس محلی به پایان برد، در سال ۱۹۴۵ به پاریس رفت. در ۱۹۴۸ لیسانس فلسفه و در سال ۱۹۵۰ لیسانس روانشناسی خود را گرفت. وی در سال ۱۹۸۴ بر اثر بیماری ایدز درگذشت (کوزنز، ۱۳۸۰: ۴).

فیلسوفی چون فوکو جامعه را با بررسی نهادها و شبکه‌های اجتماعی و دانش‌ها و معارفی که به مرور پس از قرون وسطی در سرزمین تمدن اروپایی ریشه دواند، به مثابه چشمان کنترل‌گر و همیشه مراقب، برانداز می‌کند. او مطالعات گوناگونی در زمینه قدرت و تاریخچه آن در جوامع اروپایی انجام داد و با بررسی نحوه عملکرد قدرت در رژیم‌های مختلف در طول تاریخ و بررسی شکنجه‌ها و فشارها و مجازات در زندان، تأثیر آن را بر افراد مختلف مورد ارزیابی قرار داد؛ و از سوی دیگر با بررسی رابطه میان قدرت و دانش مسیر فکری خود را به سمت تأثیر سخن بر قدرت تغییر داد.

1. Barry Lewis

2. M.H.Abrams

پژوهش حاضر از منظر پژوهشی، توصیفی-تحلیلی محسوب می‌شود. در این مقاله برای دستیابی به اطلاعات مورد نیاز از تحقیقات گذشته در زمینه متغیرهای نظری و روابط میان آن‌ها با مراجعه به منابع موجود، استفاده گردید. روش تحقیق در این پژوهش، مطالعه نظریات گفتمان و قدرت فوکو و تحلیل محتوا و نقد رمان با محوریت شخصیت‌شناسی بر اساس این دو نظریه است.

۲-۱. هدف پژوهش

مهم‌ترین هدف این پژوهش، بررسی شخصیت‌های رمان علی مائده داعش و کیفیت تأثیر قدرت و گفتمان بر عکس‌العمل شخصیت‌های مؤثر در رمان است. شخصیت‌هایی که بر رفتارهای زن شخصیت اول رمان تأثیر می‌گذارند و مجموعه رفتارهای او را در طی داستان شکل می‌دهند؛ و همچنین تأثیر اعمال داعش به‌عنوان هسته قدرت بر افراد.

۳-۱. سوالات پژوهش

سوالات اساسی که در این پژوهش به آن پاسخ داده خواهد شد بدین شرح است:
- داعش بر اساس نظریه قدرت و گفتمان فوکو از چه ترفندهایی برای تأثیرگذاری در ذهن و جسم اسرا و نیروهایش استفاده می‌کند؟
- عکس‌العمل شخصیت‌های رمان در مقابل اعمال قدرت داعش چگونه است؟ و آن‌ها تا چه حد تحت تأثیر این هسته مرکزی قدرت قرار می‌گیرند؟

۴-۱. پیشینه پژوهش

در چند سال اخیر پژوهش‌های متعددی در زمینه شخصیت‌شناسی، نظریات فوکو در نقد رمان صورت گرفته است که از جمله آن می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
مقاله «نقد جامعه‌شناختی رفتار داعش علیه زنان در رمان علی مائده داعش اثر زهراء عبدالله» از زهرا ماهوزی، رسول بلاوی، ناصر زارع (دو فصلنامه علمی نقد ادب معاصر عربی، ۱۴۰۰)، به بررسی جامعه‌شناختی شخصیت زن در این رمان پرداخته است. در این پژوهش، مسائلی مانند حقوق زنان اسیر، فقر فرهنگی، مردسالاری، پرداخته و توانسته زوایای جدیدی از اشغال عراق و به بردگی گرفتن زنان را در آن بازتاب دهد. پژوهش پیش‌رو به بررسی شخصیت‌های مختلف رمان پرداخته و منحصر به زنان نیست. در باب قدرت و دانش از نگاه فوکو، مقاله «مناسبات دانش-قدرت در اندیشه میشل فوکو» از الهام نصیری پور (نشریه فرهنگ پژوهش، ۱۳۸۸)، به بررسی نظریه قدرت فوکو و رابطه متقابل آن با دانش پرداخته است. در این پژوهش رابطه دانش و قدرت به دقت مورد بررسی قرار گرفته و می‌تواند در باب مربوط به دانش و قدرت در تحلیل متن کمک‌رسان باشد.

در زمینه گفتمان، مقاله «تحلیل الخطاب عند میشل فوکو» نوشته «محمد بن سباع» (نشریه دراسات، ۲۰۱۴)، به بررسی نظریه گفتمان فوکو پرداخته و مؤلفه‌های گوناگون آن را ذکر کرده و از

میان آن‌ها تبارشناسی را مورد ارزیابی دقیق‌تری قرار داده است؛ و به ارائه تعاریفی از مفاهیمی چون منطوق و منظومه گفتمان، روش تاریخی و تبارشناسی و سلطه و... پرداخته است. همان‌گونه که ملاحظه شد، این اثر به ارائه تعاریفی از موضوع گفتمان پرداخته ولی به بررسی کاربرد گفتمان در تحلیل نپرداخته است. در این پژوهش با بررسی نظریه گفتمان و قدرت میشل فوکو شخصیت‌پردازی داستان مورد بررسی قرار گرفته است.

۲. نظریه قدرت فوکو

فوکو معتقد است، حقیقتی بیرون از قدرت وجود ندارد. هر جامعه‌ای نظام حقیقت و سیاست کلی خود را در مورد حقیقت دارد؛ و گفتمانی را که پذیرفته، مانند گفتمان حقیقی به کار می‌بندد. اعمال قدرت بدون گفتمان ابدأ ممکن نیست. هر قدرتی، حقیقتی را تولید می‌کند و از طریق گفتمان آن را در جامعه تسری می‌دهد. او در تحلیل قدرت کاری با اشکال سازمان یافته و متمرکز قدرت ندارد؛ بلکه موضوع اصلی بحث او فن‌هایی است که در نهادهای گوناگون تجسم می‌یابند. به سخن دیگر مسئله مورد بحث فوکو، اعمال، حوزه اجرا و اثرات اعمال قدرت است نه قبضه یا تصاحب قدرت. از دیدگاه فوکو به جای تمرکز بر انگیزه‌ها و منافع گروه‌ها یا طبقات در اعمال سلطه باید به تحلیل فرآیندهای پیچیده‌ای بپردازیم که از طریق آن‌ها افراد به‌عنوان آثار قدرت اثره ساز تشکیل می‌شوند. قدرت شبکه‌ای است که همه در آن گرفتارند، افراد، مالک یا کارگزار قدرت نیستند؛ بلکه مجرای آن‌اند، حقایق و خواست‌ها از اثرات قدرت هستند. فرد هم محصول قدرت و هم وسیله‌ای برای تشخیص و تبلور آن است. برای شناخت تاریخ، فن و تاکتیک‌های قدرت باید از سطح فرد و یا به گفته فوکو از سطح (فیزیک خرد قدرت) شروع کرد. تنها پس از شناخت مکانیسم‌ها و فن‌های قدرت می‌توان فواید اقتصادی یا سیاسی آن را دریافت. حبس و مجازات یکی از فن‌های قدرت یعنی فناوری سیاسی بدن است. تحول از مجازات بدنی به مجازات روانی مبین پیدایش شکل جدیدی از قدرت و همراه با آن اشکال تازه‌ای از دانش بود. با پیدایش و اعمال شکل جدید قدرت یعنی انضباط واقعیت جدیدی به نام فرد پیدا می‌شود (دریفوس، ۱۳۷۶: ۲۶). آثار فوکو عمدتاً با رابطه میان فرد و نهادها و ساختارهای اجتماعی سروکار دارد. مفهوم «فرد»^۱ در نظر فوکو بسیار مسأله ساز است، با این حال، تنها در قالب رابطه میان «فرد» و «نهاد»^۲ است که ما عملکرد قدرت را به روشن‌ترین وجه درمی‌یابیم. او در سرتاسر کار خود، چون تاریخ میل جنسی (۱۹۷۸)، قدرت/دانش (۱۹۸۰)، زایش درمانگاه (۱۹۷۳) و نظارت و مجازات (۱۹۷۷)، به تحلیل تأثیر نهادهای مختلف بر گروه‌هایی از افراد و نقش آن افراد در تأیید آن تأثیرات یا مقاومت در برابر آن‌ها پرداخته است. کانون بحث او درباره‌ی نهادها تحلیلی است که از «قدرت»^۳

1. individual
2. institution
3. power

ارائه می‌دهد. کار او بیش از همه در انتقاد از باور کسانی است که قدرت را چیزی در تملک یک نهاد یا گروهی از افراد می‌دانند، یا معتقدند که قدرت تنها با سرکوب و تهدید سروکار دارد. اغلب، تصور می‌کنند که قدرت چیزی نیست جز سرکوب ضعیف به دست قوی. تلاش فوکو این است که این عقیده را تغییر دهد و ما را وادارد که هنگام تفکر در باب قدرت به این نکته بیندیشیم که قدرت چگونه در بطن روابط روزمره میان افراد و نهادها وارد عمل می‌شود. او به جای این که قدرت را صرفاً به شیوه‌ای سلبی و منفی، به‌عنوان چیزی محدودکننده و سرکوب‌گر، بنگرد، در جلد یکم تاریخ میل جنسی استدلال می‌کند که اقدامات سرکوب‌گرانه، حتی در محدودکننده-ترین حالت خود، درواقع مولدند، چراکه به ظهور شکل‌های جدیدی از رفتار می‌انجامند، نه این که فقط برخی اشکال رفتار را منسوخ یا سانسور کنند.

فوکو به نحوه عملکرد قدرت از طریق رژیم‌های مختلف در دوره‌های تاریخی خاص نیز علاقه‌مند است. او در نظارت و مجازات به توصیف این نکته می‌پردازد که قدرت در دوره‌های مختلف در اروپا چگونه اعمال شده، چگونه از نمایش عمومی تن شکنجه‌شده مجرمان به تأدیب، حبس و نظارت در روزگار امروز تغییر شکل داده است. در نظر فوکو، متناظر با این تغییر شکل مجازات، تغییری هم در اشکال جریان قدرت در درون جامعه رخ داده‌است، مثلاً تغییر شکل از نظامی که در آن پادشاه یا ملکه را به چشم تجسم ملت می‌نگریستند و قدرت از بالا به پایین توزیع می‌شد، به نظامی که در آن قدرت در درون پیکره‌ی جامعه اعمال می‌شود (نک: میلز، ۱۳۸۹: ۷۴-۶۰). بدین گونه که نظارت بر افراد - در قالب انضباط شخصی - در جوامع مدرن رخنه کرده و مورد توجه نهادهای مختلف قرار گرفته‌است. «در انضباط، نوعی دغدغه وقت‌شناس بودن، تسلط داشتن بر حالت‌ها و کارهای بدنی خود، دقت کردن و تعالی بخشیدن به امیال و احساسات بی‌واسطه خود است»، چنین فشارهای انضباطی فردی را به وجود می‌آورد که تابع مجموعه‌ای از رویه‌ها می‌گردد، رویه‌هایی که با وجود تحمیل از بیرون، هدفش تأدیب درونی فرد است. آنچه او به‌عنوان تعریف قدرت ارائه می‌دهد را می‌توان این‌گونه بیان کرد: «باید از توصیف کردن دائمی قدرت با عبارات منفی دست برداریم. قدرت طرد می‌کند، سرکوب می‌سازد، دفع می‌کند، انتزاعی می‌سازد، می‌پوشاند و مکتوم می‌کند. در واقع قدرت تولید می‌کند. واقعیتی را ایجاد می‌کند. قدرت قلمروهای اشیا و امور مربوط به حقیقت را تولید می‌کند. فرد و شناختی که می‌توان از آن به دست آورد، از همین تولید منبعث می‌گردند» (مرکیور، ۱۳۸۵: ۱۵۰).

جامعه زندان گونه به باور فوکو عبارت از جامعه‌ای است که در آن اعضا دائماً در معرض مراقبت، نظارت و تربیت هستند و در تحلیل نهایی در گستره قدرت اسیر می‌شوند. بدیهی است که به گفته او قدرت را نباید صرفاً به فردی مستبد یا طبقه‌ای خاص منسوب کرد، بلکه قدرت از اجتماع عوامل غیرشخصی، از جمله نهادها، هنجارها، مقررات، قوانین و گفتمان‌ها نشئت می‌گیرد و ساختاری دارد و با دانش پیوندی انکارناپذیر دارد. در حقیقت نهادها و سازمان‌های مزبور نه تنها

اعضای خویش را سرکوب می‌کنند، بلکه از آنها موجودی منضبط، تربیت‌شده و مولد می‌سازند. برداشت فوکو از قدرت را می‌توان در لابه‌لای نوشته‌های او یافت. وی قبل از ارائه مفهوم قدرت چگونگی اعمال آن را مدنظر قرار می‌دهد. در این راستا، او به ابزار اعمال آن نیز توجه دارد. همان‌گونه که اشاره شد، قدرت را نباید در تملک طبقه یا دولت یا فرمانروایی خاص جست‌وجو کرد، بلکه قدرت راهبردی است خاص که به روابط قدرت معنا می‌دهد (ضمیران، ۱۳۸۴: ۱۵۶). از سوی دیگر، روابط قدرت هدفمند و دارای جهت است و هیچ‌گاه نباید به علت درگیر شدن با معنای فاعل قدرت، از کارکرد و نحوه اعمال آن غافل بود. هیچ قدرتی وجود ندارد که جهت مندی و سمت وسو نداشته باشد. فوکو از جمله به «طرح سراسر بینی بنتام»^(۱) اشاره می‌کند و یادآور می‌شود که معماری این نظام به‌گونه‌ای است که هرکس می‌تواند در آن نقش دیده‌بان را بازی کند (ضمیران، ۱۳۸۴: ۱۵۸). اصل مهم سودمندی ممتاز این زندان این است که زندانی نمی‌داند در حال مراقبت شدن است یا نه. انقیاد واقعی به‌طور خودکار از رابطه‌ای مجازی شکل زاده می‌شود. به نحوی که برای ملزم کردن محکوم به داشتن رفتاری خوب، دیوانه به آرامش، کارگر به کار، دانش‌آموز به پشتکار و بیمار به رعایت دستورها، دیگر توسل به زور ضرورتی ندارد. بنتام شگفت‌زده بود که نهادهای سراسر بین می‌توانند این همه سبک باشند. کارایی و نیروی الزام‌آور قدرت به نوعی به جانب دیگر گذر کرد، به جانب سطح کاربرد آن. کسی که تابع قلمرو رؤیت‌پذیری است و از این امر آگاه است، الزام‌های قدرت را خود عهده‌دار می‌شوند و این الزام‌ها را به‌طور خودانگیخته بر خود اعمال می‌کنند. او مناسبات قدرت را بر خود هک می‌کند، مناسبات قدرتی که او همزمان دو نقش را ایفا می‌کند، او به بنیان و اساس انقیاد خویش بدل می‌شود. از همین رو قدرت بیرونی نیز از سنگینی جسمی خود می‌کاهد، این قدرت به سمت غیر جسمانی بودن میل می‌کند و هرچه بیشتر به این حد نزدیک می‌شود اثرهایش پایدارتر، عمیق‌تر، یک‌بار برای همیشه به دست آمده و دائمی‌تر می‌شود (فوکو، ۱۳۸۵: ۲۵۲).

فوکو رابطه‌ای تعاملی و دیالکتیکی بین «گفتمان، قدرت، معرفت و حقیقت» برقرار کرده و در ورای هر گزاره جدی و گفتمان مسلط، شکلی از روابط و فن‌آوری‌های قدرت را نهان می‌بیند، به تعبیر او، قدرت دانش را تولید می‌کند، قدرت و دانش ملازمه‌ای مستقیم با هم دارند، هیچ رابطه قدرتی بدون تأسیس یک قلمرو همزاد و همزمان از دانش وجود ندارد و هیچ دانشی بدون فرض و تشکیل روابط قدرت قابلیت تحقق نمی‌یابد (تاجیک ۱۳۷۹: ۱۰).

۳. نظریه گفتمان فوکو

اصطلاح گفتمان قبل از این که در نظریه‌های ادبی جدید رایج باشد در زبان‌شناسی برای اشاره به پاره‌گفتارها یا واحدهای زبانی طولانی‌تر از جمله به کار می‌رفت؛ اما علت تأثیر نشانه‌شناسی و ساختارگرایی حوزه کاربرد این اصطلاح اکنون به نظریه ادبی، مطالعات فرهنگی و به طور کلی علوم انسانی گسترش یافته است. «گفتمان» در این کاربرد گسترده، توصیف‌کننده یک واحد زبانی

نیست، بلکه تعامل‌های میان انسان‌ها و به طور کلی معرفت انسان و رفتارهای او در جامعه را توصیف می‌کند.

از نظر فوکو، هر گزاره یا گفته یا سخنی مبین شیوه خاصی در جامعه است؛ به عبارت دیگر، گفتمان طرز بیان یا رفتارهای زبانی نهاد یا تشکیلاتی مدنی را مشخص می‌کند. برای مثال در پزشکی و نهادهای وابسته به آن (بیمارستان‌ها، درمانگاه‌ها، داروخانه‌ها، دانشکده‌های پزشکی، کارخانه تولید دارو، شرکت‌های توزیع دارو، آزمایشگاه‌ها، وزارت بهداشت، پزشکی قانونی، سازمان نظام پزشکی، دانشکده‌های پرستاری، انواع شوراهای پزشکی، در سازمان‌ها و ادارات)، برای بیان موضوعات مربوط به تشخیص و درمان بیماری‌ها از واژگان غریب استفاده می‌شود که مختص همین حوزه و متصدیان آن است. گفتمان مجموعه‌ای از گزاره‌ها درباره موضوعی معین است. به این نکته باید توجه کرد که «گفتمان» مترادف با: «زبان معمول در صنف و قشر اجتماعی خاصی» نیست. اصطلاح گفتمان علاوه بر جنبه‌های صوری زبان (انتخاب واژگان و ساخت‌های نحوی)، ناظر بر رفتار اجتماعی هم هست. صورت‌های زبانی خاص در پزشکی، علاوه بر کارکرد عامشان (برقراری مرادده بین گویشوران) نشان‌دهنده قدرت و روابط قدرت‌اند. فوکو دقیقاً همین جنبه از گفتمان را بررسی می‌کند. هر گفتمانی ایجادکننده معرفت یا دانشی خاص و نیز قدرتی خاص است.

فوکو گفتمان را مجموعه‌ای منسجم از گزاره می‌داند که باعث ادراکی از واقعیت می‌شود. گفتمان، معرفتی درباره مفاهیم خاص ایجاد می‌کند و قواعدی برای سخن گفتن درباره آن مفاهیم برمی‌نهد. گفتمان‌ها ماهیتی ایستا ندارند، بلکه به فراخور تغییر در وضعیت تاریخی یا اجتماعی دگرگون می‌شوند و گزاره‌ها و قواعد جدیدی را شکل می‌دهند. از این رو برای مثال، چون مفهوم است که در دوره‌های مختلف تاریخی برحسب این که کدام گفتمان پزشکی در جامعه مسلط بوده، به شیوه‌های گوناگون و متضادی تعریف شده است. در هر صورت رابطه متقابلی بین معرفت و گفتمان وجود دارد. به بیان دیگر، معرفت با ایجاد گفتمانی خاص مقوم قدرت است و قدرت پایه‌های گفتمان را استحکام می‌بخشد. فوکو در کتاب «تأدیب و تنبیه: پیدایش زندان»، در خصوص هم‌پیوندی قدرت و معرفت چنین می‌نویسد: «قدرت و معرفت مستقیماً متضمن یکدیگرند ... هر جا که روابط مبتنی بر قدرت شکل بگیرد، حوزه‌ای از معرفت هم متناظر با آن شکل می‌گیرد و هر معرفتی لزوماً روابطی مبتنی بر قدرت را پیشاپیش مفروض می‌گیرد و تشکیل می‌دهد». اصطلاح «قدرت-معرفت» در آثار فوکو برای اشاره به همین رابطه دوسویه به کار می‌رود و حکایت از آن دارد که معرفت، هم زاده قدرت است و هم قدرت زا (رک، پاینده، ۱۳۹۰: ۵۲۶).

یکی از ویژگی‌های فوکو این است که گفتمان‌ها را در ارتباط با کارکردشان می‌سنجد. گفتمان‌ها تنها نوشته‌ها، کتاب‌ها، متن‌ها و سخنرانی‌ها نیستند، بلکه الگوهای عمل و کاربندی

آنها نیز هستند؛ به عبارت دیگر، فوکو راهی را پیش پای ما می‌نهد که از آن طریق می‌توانیم هم از بیرون به درون وهم از درون به بیرون متن‌ها، حرکت کنیم. فوکو آنچه را که در زمان‌های گوناگون به گفتمان‌ها شکل می‌دهد «نظام‌های فکری» می‌نامد. این نظام‌ها قواعد ناآگاهی هستند که از راه آنها کلمات و اشیاء و کردارها درهم می‌آمیزند. این قواعد شبکه‌هایی هستند که کاربست گفتمان‌ها را ممکن می‌سازند. یکی دیگر از ویژگی‌های فوکو این است که گفتمان را در ارتباطش با قدرت تعریف می‌کند. گفتمان برای او بیان ایدئالیستی پندارها نیست، بلکه در چارچوب ماتریالیستی، بخشی از ساختار قدرت در درون جامعه است. اهمیت گفتمان‌ها در این است که آشکارکننده بازی قدرت در جایگاه‌های طبقاتی نیستند، بلکه کنش‌های قدرتی هستند که فعالانه به زندگی مردم شکل می‌دهند. مکان‌های آموزشی از نظر فوکو، به منزله تولیدکنندگان گفتمان ویژه تاریخی (مدرن) هستند، مکان‌هایی که در آنها درستی و نادرستی، قبول یا عدم قبول برخی از حقوق سخن گفتن مدرن تولید می‌گردد. مکان‌های آموزشی نه تنها موضوع گفتمان‌اند، بلکه به صورتی تمرکز یافته در گسترش و انتشار گفتمان، یعنی در «تعیین سرنوشت اجتماعی» گفتمان‌ها درگیرند. این تشکیلات دسترسی افراد به انواع مختلف گفتمان را تحت کنترل خود دارند... هر نظام آموزشی یک ابزاری سیاسی برای ابقاء یا تعدیل تناسب گفتمان‌ها با دانش و قدرتی هستند که با خود به همراه می‌آورند (عضدانلو، ۱۳۸۰: ۵۶).

۴. خلاصه رمان

یوفا دختری ایزدی به همراه خانواده و اهالی روستایشان سنجان، شبی مورد حمله نیروهای داعش قرار می‌گیرند که با فریادهای الله اکبر در تاریکی شب آنان را غافلگیر می‌کنند. یوفا که عاشق سیروان است به دلیل اختلاف طبقاتی موجود در فرهنگ ایزدی نمی‌تواند با او ازدواج کند و پیشنهاد فرار سیروان را هم نمی‌پذیرد. (در آیین ایزدی مردم به سه طبقه تقسیم می‌شوند، شیوخ که مورد تبجیل بسیار هستند، طبقه پیر که اعضای آن از نسل پیر علاء - یکی از اصحاب عدی بن مسافر، تجدیدکننده آیین ایزدی - هستند و طبقه مرید که پایین‌ترین طبقه ایزدی‌ها محسوب می‌شوند و اکثر ایزدی‌ها به این طبقه تعلق دارند). پس از اسارت، یوفا، مادر، برادر و خاله‌اش که زنی هفتاد ساله است، همراه با سایر زنان ایزدی به مدرسه‌ای فرستاده می‌شوند و مردان روستا که به دین اسلام داعشی در نمی‌آیند کشته می‌شوند. در آن مدرسه زنان بزرگسال کشته‌شده و پسرچه‌ها برای تعلیم و تربیت و آموختن قرآن به مکان دیگری فرستاده می‌شوند. زانی هم که در سن مادر یوفا هستند جهت خدمت در خانه‌های داعشی‌ها به اسارت برده می‌شوند. یوفای ۲۱ ساله و تمام دختران از نه سال به بالا جهت خدمت به سربازان داعشی به‌عنوان برده جنسی به سربازان واگذار شده و بعد از مدتی مورد خریدوفروش افراد مختلف قرار می‌گیرند. درنهایت یوفا که مورد شکنجه روحی و جسمی فراوانی واقع شده بعد از کشتن دو تن از سربازان داعشی،

موفق به فرار شده و به امید یافتن سیروان در مزارع نزدیک سنجار که اکنون به میدان مین تبدیل شده است، سبکبال و آزاد به راه خود ادامه می‌دهد....

۵. تحلیل شخصیت‌های رمان بر اساس نظریه فوکو

۱-۵: شخصیت و قدرت

نگرش فوکو به قدرت برخلاف الگوی رایجی است که مارکسیست‌ها و فمینیست‌های متقدم از قدرت ترسیم می‌کردند، چرا که آنها قدرت را صرفاً شکلی از سرکوبگری یا ستمگری می‌دانستند و این همان چیزی بود که فوکو آن را «فرضیه‌ی سرکوب» می‌نامید. در عوض، او قدرت را چیزی می‌داند که مولد نیز هست، چیزی که رخدادها و شکل‌های جدیدی از رفتار را به بار می‌آورد. نه این که تنها آزادی را محدود و افراد را دربند کند (میلز، ۱۳۸۹: ۶۴). این امر، در متن داستان نمودی واضح دارد، جایی که ابوهاجر (سرباز داعشی) یوفا را با دختر مورد علاقه خود مقایسه می‌کند و می‌گوید: (أريد منك أن تحفظي قصيدة «إشرب خمرتك» لتلقيها و أنت تنظرين بعيني، من دون أن تزيحي نظرك عني، كما كانت تفعل هاجر، حبيبتي، قبل التوبة)^(۱) (عبدالله، ۲۰۱۷: ۱۱۲). ایمان آوردن او از سر اجبار و نه به اقتضای شناخت اسلام داعشی بوده است، در نتیجه او با زور و ارباب، اسلام مورد نظر داعش را پذیرفته است اما اکنون که جزئی از بدنه داعش شده است حتی با وجود بی-خبری از محبوبه خود بازهم از آنچه به آن گردن نهاده راضی است و خود را یک سرباز داعشی تمام عیار می‌پندارد و همچون ایشان عمل می‌کند.

۲-۵. قدرت در شکنجه و مجازات شخصیت‌ها

پس از وقوع انقلاب فرانسه مقرر شد که مجازات مجرمان ماهیتی علمی و منظم بیاید و با جرم مرتکب شده متناسب باشد. فوکو مدعی است که به طور کلی در قرن هجدهم در فرانسه سه نظام کیفری وجود داشت: یکی نظام پادشاهی کیفر که بر شکنجه استوار بود، دوم رژیم پیشنهادی اصلاح‌طلبان که متکی بر مجازات متناسب با جرم بود و بیست سال بیشتر دوام نداشت. اکثر اصلاح‌طلبان جزء روشنفکران متعلق به گروه ایدئولوگ‌ها (سوم) بودند و سیاست‌های حکومت انقلابی فرانسه را تدوین می‌کردند و به دولت عرضه می‌داشتند. آنها مدعی بودند که دانش و تجربه خویش را با هدف اصلاح روان آدمیان به کار گرفته‌اند. آنچه آنها را از پیشینیان متمایز می‌ساخت اهمیتی بود که برای روان آدمی قائل بودند. هرچند آنها کالبد آدمی را هم در محاسبات خود در نظر می‌گرفتند، غایت آنها چیرگی بر روان آدمیان بود. در حقیقت، آنها اعمال قدرت بر وجود آدمی را تنها از طریق سلطه بر اندیشه او امکان‌پذیر می‌ساختند (رک، ضمیران، ۱۳۸۴: ۱۴۶). بخش مربوط به شکنجه جسمانی، در ابتدای داستان نمود پیدا می‌کند. زمانی که در ابتدای حمله داعش، یوفا و سایر زنان و مادران روستا زندانی می‌شوند، ابتدا شکنجه‌ها و مجازات به شیوه قدیم اروپا و شیوه پادشاهان فرانسه انجام می‌شود. در نتیجه پیرزنان روستا که کارکرد جنسی برای داعش ندارند به تفنگ بسته می‌شوند. (بلمح البصر، کالموت حين يأتي للإنسان، انتشلوا من بيننا

النساء الكبیرات سنّاء اللواتی كنّ بحدود الثمانین امرأة، شحطوهن علی الأرض من شعرهنّ. حاولت و أمی إنقاذ خالتي كوری، شدتها من كمّ الشالك فتمزّق، و الوحش الذی كان سحبها، أخذ يدوس علی أیدینا كدبابة تسحق دجاجة. أغلق الباب مرّة أخرى علی كارثة أفضع، و حال أسوأ. برزت أظافر الخوف علی كلّ الوجوه. هل مات رجالنا فعلا؟ إلى أين أخذوا الكبیرات؟! الكلّ یصرخ، لا أحد یسمع! ذلك مفعول الذعر حین یقبض علی القلوب. ... تدافعا إلى النافذة، لإستكشاف مصدر الرصاص الكثیف، الذی تعالی فی الجوّ. رأیت عددا من الكبیرات، أم مراد كانت واضحة، لم یطل نظری خالتي كوری. كانت الواحدة تلو أخرى ترتمی أرضا. رموهنّ بالرصاص، تسارعت الجرافات إلى تمریغ جثتهنّ بالتراب المتیسس، الذی لم یرتو بعد من دمانتا.^(۳) (عبدالله، ۲۰۱۷: ۳۲). ایجاد رعب و وحشت در میان زنان تأثیر خود را بر روان یوفا می‌گذارد، هیمنه داعش در وجود او رخنه می‌کند و او مقهور قدرت داعش می‌شود. با گذشت زمان و ماندنش در خانه سربازان مختلف داعشی، آن هیمنه کم‌کم فرو می‌شکند و یوفا از راه‌های مختلف به دنبال یافتن مادر و برادر خود و یا فرار از دست داعش است؛ اما سربازانی که از حربه زور استفاده نمی‌کنند، در تلاش‌اند تا از راه‌های دیگر او را فریب دهند. همان‌گونه که اشاره شد، برادر یوفا - شفان - همراه سایر پسران بالای شش سال، به‌عنوان سربازان آینده داعش به جای نامعلومی فرستاده شدند. یوفا در تلاش است تا برادرش را بیابد و به‌طور اتفاقی متوجه می‌شود که ساجد، برادر ابوهاجر (سربازی که اکنون در خانه اوست)، مسئول تربیت کودکان است. بعد از مرگ ابوهاجر، یوفا تلاش می‌کند تا با نزدیک کردن خود به ساجد و استفاده از جسمش، مکان برادرش را بیابد ولی در نهایت می‌فهمد که در تمام این مدت، ابوهاجر به او دروغ گفته است؛ و ساجد اصلا مسئول تربیت نسل جدید داعش نیست. فهمیدن این موضوع درد بزرگی را در یوفا به وجود می‌آورد و چنان تأثیری در روح و روان او می‌گذارد که از خود متنفر می‌شود. (من علو شاهق هویت، ارتمت بصخور مسنّنة... تجلدنی السماء بمطرها، فأغتسل من ضعفی، أتطهّر من ذنوبی... لم یکن لی قدرة حتی لأنّ أتنفّس، دخلت فی دوامة لا تتوقف، لا تهدأ... لو أنّ الإنسان یتطهّر، و یتداوی بالألم! لكان الألم فرخ فی صلوات الأیادی الممدودة إلى السماء. و لكننا، نحن البشر، لا نقبل أن نتألّم، نرید أن تغفر ذنوبنا، دون ایّ عناء. لأجل أن أبرّد جمرة قلبی بخبر عن أخی، بلقاء به، رمیت بنفسی للهلاک بالنار. هل أخطیت؟ و هل اخطأت؟ إنهم یقتلون الأضحی لأجل الإله، وأنا ضحیت بجسدی لأجل أخی ...) (عبدالله، ۲۰۱۷: ۱۲۴). ابوهاجر، به هدف خود که نگه داشتن یوفا در حیطة قدرت خود به شیوه‌ای جز شکنجه و مجازات است، می‌رسد و اینک روح یوفا است که تحت قدرت او، قرار گرفته است. ابوهاجر خوب می‌دانست که یوفا دیگر تحت تأثیر خشونت قرار نمی‌گیرد و تهدید و ارعاب او فایده‌ای ندارد. پس روان او را تحت کنترل خود در می‌آورد و با سوء استفاده از احساسات خواهرانه‌اش، او را وادار به تمکین می‌کند. با توجه به نظریات فوکو قدرت و زور در دنیای پسامدرن نمی‌تواند، در شخصیت‌ها نفوذ چندانی داشته باشد، بنابراین برای داشتن شخصیت مولد و در مرحله بعد سوژه، نیاز به روش پسامدرن دیگری است که عبارت است از: ورود نهادها و جاری شدن سیر قدرت در گفتمان. در ادامه به عناوین آن پرداخته می‌شود.

۳-۵. قدرت مولد در شخصیت

زمانی که قدرت از شیوه ابتدائی که مدنظر فوکو نیست و با اعمال خشونت همراه است خارج می‌شود و توسط نهادها و ایدئولوژی‌ها در بین مردم به‌عنوان سوژه رواج می‌یابد، شکل جدیدی به خود می‌گیرد و از حالت ستمگر و ستم‌دیده به جریان دیگری تبدیل می‌شود، به‌گونه‌ای که فرد خود به مولد قدرت تبدیل می‌گردد (ضمیران، ۱۳۸۴: ۱۵۷). در جای‌جای داستان با سربازان داعشی مختلفی روبرو می‌شویم که به شیوه‌های مختلف خود به دستگاه مولد داعش تبدیل شده و اکنون خود به بازوهای قدرت تبدیل شده‌اند. شخصیتی چون «أم الخنساء»^(۵) با پذیرش قدرت گفتمان حاکم، اکنون خود تبدیل به موجودی ضابطه‌مند شده و موجب دوام و قوام ایدئولوژی داعش می‌شود. وقتی یوفا و دختران جوان از سایر زنان جدا می‌شوند به مکانی شبیه به زندان‌های زیرزمینی برده می‌شوند، در آنجا یوفا برای اولین بار «أم خنساء»^(۶) را می‌بیند. زنی که امور مربوط به دختران جوان را انجام می‌دهد. او که در ابتدا از دختران می‌خواهد که راجع به خود بگویند و اندکی بعد عباي خود را کنار می‌زند تا دختران کمربند انتحاری او را ببینند و بدانند که او آماده است تا هر لحظه در صورت احساس خطر خود و همه دختران را نابود کند. گفتمان داعش، توانسته چنان تأثیری در وجود این زن بگذارد که حاضر است هر لحظه خود و دیگران را نابود کند تا به قدرت حاکم خدمت‌رسانی کند. در سراسر داستان فقط شخصیت أم خنساء است که از کمربند انتحاری استفاده کرده و به نظر می‌رسد که این شیوه منحصر به فرد را خود برگزیده تا بتواند جمعیت زیاد دختران را کنترل کند. (جلست رئیسة کتبیة النساء أم الخنساء، علی الکرسی، ووضعت أمامها علی الطاولة دفتراً، وأضاءت مصباحاً أبيض اللون، قالت كأنها تسمح لنا بالكلام - هيا ماذا عندكن؟ تحدثن... كل واحدة منا أخذت تحكى بلهفة وترج، عما حصل لها، دون أن يفهم شيء من الكلام الذي ركب فوق بعضه بعضاً. خنقت الحلوقة وجمدت الأحرف بالبلاعيم حركة أم الخنساء، حين فتحت عن سترتها، ليتبين أنها تتزتر بحزام ناسف. أتت لتفجر حقدتها هنا، فينا) (عبدالله، ۲۰۱۷: ۴-۵).

قدرت در دنیای پسامدرن، صاحبان پنهان دارد که برای تأثیر بیشتر روی شخصیت‌ها خود را در صحنه قدرت ظاهر نمی‌کنند، بلکه از نیروهای مولد خود برای اعمال گفتمان مورد نظر استفاده می‌کنند، در ادامه نمونه‌هایی از رمان در این مورد ذکر می‌شود:

۴-۵. قدرت: صاحبان پنهان

قدرت به طور کلی نامی است که برای راهبردهای حاکم بر روابط به کار می‌رود؛ و در اینجاست که جهت‌مندی بدون فاعل اعمال قدرت قابل فهم می‌شود. پیش از این به طرح سراسر بینی بنام اشاره شد، مفهوم قدرت در این طرح روشن‌تر می‌شود، زیرا غایت معماری مزبور گسترده حوزه نظارت بر افراد و واژگونی عیان بودن جریان قدرت است؛ یعنی در دوره‌های گذشته تنها فرمانروایان و قهرمانان در برابر دید همگان قرار می‌گرفتند، اما در عصر جدید صاحبان قدرت در پشت دستگاه اعمال قدرت پنهان‌اند و این مردم عادی هستند که قابل رویت می‌شوند. در

حقیقت، کارکرد ویژه این طرح چیزی جز افزایش نظارت و کنترل و قدرت بر افراد نیست. ماده و صورت سراسرین خود متضمن تفسیر و تأویل فلسفه آن است. به اعتباری، جهت‌مندی و غایت آن در وجود آن حلول دارد (ضمیران محمد، ۱۵۸). نویسنده در جایی از داستان به وجود زانی خارجی اشاره می‌کند که به زبانی غیر از عربی صحبت می‌کنند و مشغول یادگیری قرآن و تعالیم داعشی هستند و یک مترجم دائماً در حال ترجمه برای آنهاست و یوفا از خود می‌پرسد که چرا این زنان در بینشان هستند؟ (کسوق العملات، لا تهدأ هذه الغرفة.. تكثفت دروس الدين على يد الشیخة الفاضلة منی، تأتي إلینا كل يوم، و تأتي معها أيضاً مجموعة من الفتيات الأجنبية الشقراوات. رأیت خمس فتيات منهن، لا يتحدثن العربية أبداً، كانت معهن مترجمة دائماً من التنظيم. بین صلاة، و بین آیات يجب أن نحفظها، و تعالیم علینا أن لا ننساها، كنت أراهن متحمسات لأن يتغنم و يلفظن الآيات بالشكل الصحيح. أتساءل ما هو السر الذي أتى بهن إلى هنا؟) ^(۷) (عبدالله زهران، ۲۰۱۷: ۱۳۲). در یک گروه تروریستی بین‌المللی همچون داعش به زنان علاوه بر این که به‌عنوان ابزاری در جهت پیشبرد اهداف جهادی می‌نگرند، توانمندسازی آنان، جهت انواع فعالیت‌ها در زمان نبود مردان داعشی نیز مدنظر قرار گرفته می‌شود. از این رو تلاش می‌کردند که زنان متعدد را جمع، آموزش و سازمان دهند (سردارنیا، صفی زاده، ۱۳۹۷: ۱۵۶). داعش از این زنان اروپایی استفاده می‌کند تا علاوه بر نسل آوری و گسترش کمی داعش، از آنان پس از بازگشت به اروپا به‌عنوان نیروی بالقوه برای انجام اعمال تروریستی استفاده کند. درواقع آنها را به‌گونه‌ای تربیت کند که دیگر نیازی به نظارت نداشته و خود ایدئولوژی داعشی را به اجرا درآورند.

۶. گفتمان

۶-۱. گفتمان و زور

کاربرد زور و خشونت از طرف «نخبگان» و قدرت‌های رسمی تأثیر بسیاری در تغییر و دگرگونی جامعه دارد؛ بدین معنی که زور و خشونت می‌تواند باعث تغییر وضع اجتماعی و سیاسی افراد و گروه‌ها گردد و موقعیت پیشین آنان را متزلزل یا مستحکم‌تر سازد. به‌عنوان مثال، کشتن، تبعید، زندانی کردن و... افراد می‌تواند باعث تغییر ساختار و طبیعت تراکم اجتماعی گردد. کشتار دسته‌جمعی حد‌نهایی کاربرد زور و خشونت از طرف «نخبگان» و قدرت‌های رسمی جامعه است. افزون بر این، کاربرد زور و خشونت از سوی آنها موجب دگرگون شدن روابط اجتماعی اعضای جامعه (گاهی به صورتی دراماتیک) می‌شود. گاهی نیز سبب جسور شدن و تشجیع افراد و گروه‌ها می‌شود؛ بعضی‌ها را می‌ترساند و بعضی‌ها را عصبانی و خشمگین می‌کند. چنین تغییراتی، خصوصاً از این جهت مهم است که باعث آگاه‌تر شدن مردم از ظرفیت‌های تغییر می‌شود. در متن داستان وقتی یوفا تحت تأثیر تمام اتفاقاتی که از ابتدای داستان برایش رخ داده قرار می‌گیرد و قرص‌های مخدری را که عناصر داعش سعی در خوراندنش به او را داشته‌اند جمع می‌کند تا در نهایت از آنها برای فرار استفاده کند. با خود سخن می‌گوید: (فی داخل کل مناشیء اشبه ما یکون

بکائن خرافی، وحش ربما! لا يظهر إلا بأوقات نظنّ فيها إنّنا ضعفاً، و أنّنا انتهينا. لنسمع فجأة صوتاً كاللدى، يأتينا من قاع سحيق في أعماقتنا، فيكون هو. ينطح القشرة البالية لقدرتنا المتأكلة، يجمع نفسه، يفرد أجنهته في كلّ عروقنا، و يتجهّز ليستسلم عرش الإرادة! ...أحضّر طعاماً شهياً^(۸) (عبدلله زهراء، ۲۰۱۷: ۱۶۳). بعد از بیهوش کردن حمزه و دوستش تمام خشمی که در اثر تحمل خشونت عناصر داعشی از ابتدای به اسارت گرفتن خانواده‌اش تاکنون در او جمع شده را آزاد کرده و از میانه راه برمی‌گردد و آن دو را می‌کشد. (قبل أن أفتح الباب و أخطو الخطوة الأولى بطريق حرّيتي، شيء ما يشدني إلى الورا. كان هو، كائني الخرافي، وحشي، أعادني لإخيّم مجدداً فوق رووسهم، كملك الموت... أمسكت السكين، و دفعتني أجنحة الكائن التي تنقر بعروقي كديوك لا تهدأ، لأن أضع السكين على شرايين يد الحمزة. و بشجاعة غريبة لم أمرّ بها بحياتي، حزيت جلده، وصولاً للحمه عند المعصم، ففرد الدم الأحمر متسارعا كمجرور انفتح، و فاض وسط الطريق.)^(۹) (همان: ۱۶۸). یوفا وقتی همراه همزه -سرباز دیگر داعش- به خانه متروکه‌ای وارد می‌شود و سه روز را بدون آب و غذا و همراه با کابوس‌های ترسناک در خواب و بیداری پشت سر می‌گذارد، در وجودش قدرت و جسارت زیادی را احساس می‌کند و شروع به کشیدن نقشه فرار می‌کند. استفاده مداوم سربازان داعشی از زور و خشونت برای تسلط بر جسم دختری که تنهایی و ترس زیادی را تجربه کرده است، باعث می‌شود که او به وضع خود آگاه شود و به موقعیت خود دقیق‌تر بیندیشد و نقشه فرار خود را طراحی کند. چگونگی طرح‌ریزی و اجرای نقشه فرار به‌گونه‌ای است که یوفا، دختر ساده و مهربان قصه، قبل از اسارت هرگز به ذهنش هم خطور نمی‌کرد که بتواند دست به چنین عملی بزند؛ اما تحمل خشونت چندین ماهه با وی چنین می‌کند....

گفتمان از راه‌های مختلف مکمل زور است. اقناع ایدئولوژیک یکی از مهم‌ترین کاربردهای گفتمان است. گفتمان‌هایی که در اشکال گوناگون (زبانی، نمادین و نمایی، ژست، نوع لباس، عمارات و ساختمان‌ها، شمایل و تندیس‌ها، موزیک و غیره که در اختیار «نخبگان» و قدرت‌های رسمی جامعه است، می‌تواند به‌عنوان یک استراتژی برای توجیه و طبیعی جلوه دادن نابرابری-های اجتناب‌ناپذیر موجود در مرزهای اجتماعی و همچنین برای کسب رضایت و پذیرش کسانی که قدرت بر آنان اعمال می‌شود به کار گرفته شود؛ بنابراین، کاربرد «درست» و «آگاهانه» گفتمان نیاز به کاربرد زور و خشونت را به‌عنوان تنها ابزار موجود، مرتفع می‌سازد و آمریت یا قدرت مشروع را جانشین زور و خشونت می‌کند (عضدانلو، ۱۳۸۰: ۶۶). همانند ساختن یکپارچه کردن و وفق دادن مردم با شرایط جدید بستگی تام به دگرگون کردن ذهنیت، افکار و سطح آگاهی آنان دارد. اگر این دگرگونی ذهنی و فکری صورت نپذیرد، اعضای جامعه خود را جزئی از نظم موجود نمی‌بینند و همیشه به دنبال فرصت هستند تا شرایطی به وجود آورند که از آن طریق «هویت» از دست رفته خود را بازیابند. طرح‌ریزی چنین هویت جمعی که مستلزم شکستن ساختار سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی پیشین و هم‌روند ساختن آن با اجتماع تازه است، نمی‌تواند تنها با

زور به انجام رسد. این موضوع در رفتار شخصیت اول داستان یعنی یوفا در انتهای داستان تبلور می‌یابد. آنجا که بعد از تحمل تمام سختی‌ها با کشتن دو سرباز داعشی از شهر تحت سلطه داعش فرار می‌کند تا خود را به سنجار برساند. او پس از گذشت مدتی طولانی همچنان به دنبال هویت گذشته خود است و ساختار اجتماعی تعریف‌شده توسط داعش را برای خود نمی‌پذیرد. نمونه دیگر رفتار شیرین یکی از دختران اسیر در دستان داعش است که به دلیل زیبایی زیادش از همان ابتدا مورد توجه فرمانده قرار می‌گیرد اما او به جان فرمانده سوءقصد می‌کند و به همین دلیل هم او را آن قدر می‌زند تا بمیرد. (لم أنم أفکر بشیرین، کیف مضی علیها هذا اللیل مع الوحوش... استفاقت شیرین، تحسست من صوتها تحسناً قليلاً و هی تقول لی: کم أرغب بأن ما لاقیته، لا تلاقیه أنت و باقی الفتیات! ... ماذا فعلوا بك من بعدها؟ لقد ضربنی كثيراً، ألا أن سعادتی معنتی من تحسس الألم) (عبدالله زهراء، ۲۰۱۷: ۵۱۶۷۶۸).

و یا آنچه «سیما» - دختر ۹ ساله داستان - که قصد فروش او به مردی چهل ساله را دارند، انجام می‌دهد. او در برابر زور برخاسته از گفتمان غالب که همان داعش است، می‌ایستد و ساختار جدید ایجادشده توسط داعش را نمی‌پذیرد. (دخلت علیا تحمل بارودتها علی کتفها و معها رجل ملتج، عمره بحدود الأربعین. أمرتاً بأن نفف و بدأت تشیر إلینا، كأنها تبیعه آلات اصطناعیة. إختار سیما، التی تبلغ من العمر تسع سنوات. قالت لها فاطمة، مساعدة علیا، بنبرة كأنها معلمة فی المدرسة: هیأ تعالی: کبرکان، کإعصار، کإنفجار کونی، ثارت سیما.. و أخذت تصرخ، كأن صوتها یخرج من مئات الحناجر: لا، لن أذهب.. لا. تکاثرت النسوة المنقبات.. أول شیء فعلنه أحاطوا بنا، کی لا نقوم بأی فعل یصعد الموقف. ثم تقدمت علیا باتجاه سیما، و هی تونبها بصوت کالبوق حاد: سأعلمک درساً لن تنسیه یا عاهرة. من دون وعی، کأننا نشاهد مسرحیة أو مشهداً من فیلم خیالی، خبطت سیما رأسها بالحائط مرآت متتالیة. و کلّ مرّة کنت أقول الآن سوف تسقط، إلا أن الخبطات تتابع بقوة... إلى أن فقدت الوعي و هوت أرضاً. جلست علی الفراش و عینای ما زالتا تعید بطولة سیما. یا لها من بطلة!) (عبدالله، ۲۰۱۷: ۱۳۱). آنچه در این قسمت داستان، جلوی چشمان یوفا برای سیما اتفاق می‌افتد، تحسین وی را برمی‌انگیزد و از او به‌عنوان قهرمان «بطلة» یاد می‌کند؛ زیرا در ابتدای داستان میزان خشونت سربازان داعشی برای دختران ساده و آرامی همچون یوفا، غیرقابل تحمل و ترسناک است به‌گونه‌ای که در خود چاره‌ای جز پذیرش نمی‌بیند؛ اما گذر زمان و تحمل خشونت‌های زیاد که یکی از ابزارهای اصلی گفتمان داعش است، باعث می‌شود که شخصیت‌های زن داستان، درصدد مقابله با این نوع گفتمان برخیزند و هر یک دیر یا زود دست به مقابله زنند تا خود را از ساختار نظم داعش خارج کنند.

در واقع نوع به خدمت گرفتن ابتدایی زنان در حکومت داعش تعیین‌کننده پذیرش یا عدم پذیرش گفتمان داعش توسط آنان است. زنانی چون یوفا و هم شهری‌های او که با توسل به زور و حمله به روستاها و کشتار مردانشان به داعش پیوسته‌اند، هیچ‌گاه داعش را نمی‌پذیرند، حتی اگر

موقتاً با آن همراه شوند. اما در نهایت هویت خود را بازمی‌یابند؛ اما زنان دیگری که به واسطه پول، یا تبلیغات به داعش پیوسته‌اند، خود به نیروی بالقوه داعش تبدیل می‌شوند، زیرا اکنون در دسته جهاد قرار گرفته و شوالیه‌های قوی و شجاعی هستند که وظیفه مهم گسترش نسل داعش را بر عهده دارند؛ و این در واقع بسترسازی عقیدتی و ایدئولوژیکی است که زنان جوان و ماجراجو را برای ازدواج با جنگجویان داعش متقاعد می‌شوند (رک. سردارنیا، صفی زاده، ۱۳۹۷: ۱۵۲-۱۵۶)؛ و این‌گونه تفاوت متقاعدشدن و به خدمت گرفته‌شدن با زور در گفتمان داعش و عکس‌العمل دختران در پذیرش و عدم پذیرش آن مشخص می‌شود.

۲-۶. گفتمان و سوژه

در دوران کلاسیک سخن به شکل عالی و کامل جایگاه اشیاء را مشخص می‌کرد. به گفته فوکو «وظیفه اصلی سخن کلاسیک، بخشیدن نامی به اشیاء و هستی بخشی به آن‌ها بود». تا زمانی که «انسان» با قدرت کامل خردش یکی دانسته می‌شد، سوژه محتمل و ممکن دانش نبود. تنها زمانی انسان پدیدار شد که قدرت حاکم خرد به طور کامل در هم شکست، بدین ترتیب دوران مدرن آغاز شد (برنز، ۱۳۷۳: ۹۳). خشونت کنش پذیرانه^۱ شبیه همان فضای گفتمانی حاکم بر سوژه است که هم زمان وی را به‌عنوان فاعل و مفعول به کار می‌گیرد و نتیجه آن پذیرش سرکوب خود و دیگری است. در واقع این خشونت همه جایی است و در زوایای پنهان ذهن کنشگر جای می‌گیرد و او را از درون به فعالیت وا دارد. به هر حال نمی‌توان این خشونت را به افراد ملموس و نیات شرورانه آنها نسبت داد بلکه این خشونت بی‌نام و نشان به تعبیر دیگر این خشونت به‌گونه‌ای ناخواسته از سوی جامعه بر انسان‌ها تحمیل می‌شود. بدین معنا این خشونت با گونه‌ای سرکوب پنهان همراه است و جایگاه سوژه را درون اجتماع مشخص می‌سازد و به وی هویتی از پیش تعیین شده می‌بخشد که نمی‌توان به آسودگی قالب آن را شکست (قاسمی اصل، ۱۴۰۱: ۵). شکلی از قدرت که بر زندگی روزمره بی‌واسطه اعمال می‌شود، افراد را طبقه‌بندی می‌کند و آنان را به هویتشان مقید می‌کند و بر آن‌ها قانونی را تحمیل می‌کند که باید بپذیرند و این شکلی از قدرت است که افراد را به سوژه تبدیل می‌کند. در کلمه سوژه دو معنا وجود دارد: سوژه تابع دیگری از طریق کنترل و وابستگی و سوژه مقید به هویت خویش از طریق آگاهی یا شناخت از خود. در هر دو حالت این کلمه، شکلی از قدرت را القا می‌کند که به انقیاد درمی‌آورد و سوژه-منقاد می‌سازد (فوکو، ۱۳۸۹: ۴۱۴). سوژه بودگی بنا به تعریف فوکو، یعنی برساخته شدن توسط یک گفتمان. سوژه پیامد و معلول ساختارهای گفتمانی است. سوژه هرگز «سخن‌گو» (منشأ یا خاستگاه معنا) نیست، بلکه همیشه در جایگاه «سخن‌شنو» قرار دارد: فرهنگ، قانون، ایدئولوژی و کلاً ساختارهای گفتمانی، او را مورد خطاب قرار می‌دهند (پاینده، ۱۳۹۰: ۵۵۹). سوژه به معنای اول را

1. objective violence

می‌توان در شخصیت ماریا یافت. او همسر مسیحی مسلمان شده یکی از عناصر داعشی است که برای نجات جان پدرش به داعش پیوسته است. او اکنون بعد از گذشت مدت زیادی توان مقابله با داعش (به طور خاص همسر خود) را از دست داده و اکنون که با پیشنهاد فرار یوفا مواجه می‌شود آن را نمی‌پذیرد. (اُ یمنک مساعدتی بشیء؟ بحلقت فیّ و قالت: الهرب؟ آیاک... سوف یقتلونک) (عبدالله، ۲۰۱۷: ۱۴۶). یوفا به‌عنوان شخصیتی که هنوز به سوژه مطیع و وابسته تبدیل نشده است با این‌که از آنچه ماریا گفته مطلع است و می‌داند در صورت فرار کشته می‌شود ولی همچنان سعی در فرار دارد ولی نمی‌تواند شخصیت ماریا را که اکنون به سوژه تبدیل شده و توان مقابله با گفتمان غالب را ندارد، وادار کند که بگریزد.

۶-۳-۱. سوژه و شخصیت

شخصیت‌های داستان‌های نوشته‌شده در ادوار پیشین داستان‌نویسی، واجد «نفس» اند حال آنکه شخصیت‌های پسامدرن سوژه‌اند. در داستان‌های رئالیستی، شخصیت عبارت است از نفسی تمامیت دار که می‌تواند بیندیشد و تصمیم بگیرد. اعمال و رفتار چنین شخصیتی از خرد یا ادراک خودش سرچشمه می‌گیرند. مدرنیسم این تلقی از شخصیت را تا حدود زیادی تعدیل کرد، به این ترتیب که نشان داد نفس تمامیتی یکپارچه و تحت اختیار انسان نیست. مطابق با دیدگاه مدرنی که در بسیاری از شخصیت‌های خلق شده در داستان‌های نویسندگان مدرنیست پژواک یافته نفس انسان همیشه عرصه کشمکش و تعارض بین نیروهای ناهمسازی است که همگی در روان آدمی به‌ویژه در ضمیر ناخودآگاه جای دارند. از این رو، شخصیت‌های مدرن واجد نفسی انشقاق یافته و چند پاره‌اند. اصطلاح «نفس» دلالت بر وجود هویتی مستقل، اصالت‌مند یا قابل اتکا دارد؛ متقابلاً اصطلاح «سوژه» حکایت از این دارد که هویت همواره بر اثر ساختارهای ایدئولوژیک اجتماعی و تاریخی بر ساخته می‌شود. «نفس» ریشه در نگرشی اومانستی دارد که فاعل را برخوردار از اراده و قدرت اعمال کردن اراده می‌داند؛ متقابلاً «سوژه» از فلسفه پرداززی‌های اندیشمندانی مانند فوکو و آلتوسر برآمده است که انسان را مقهور نیروهای بیرونی می‌دانند. در داستان‌های رئالیستی، شخصیت اصلی واجد نفسی مستقل است و سودای دگرگون ساختن جهان پیرامونش را در سر می‌پرورانند... در داستان‌های مدرن، شخصیت اصلی به عجز خود در عوض کردن جهان پیرامونش پی برده و حتی می‌داند که قادر به مهار کردن امیال و آرزوهای ناخودآگاه خودش هم نیست. در داستان‌های پسامدرن شخصیت تماماً توسط ساختارهای گفتمانی جامعه شکل می‌گیرد و نمی‌تواند خارج از گفتمان عمل کند (پابنده، ۱۳۹۰: ۹-۵۵۸).

در گروه داعش فرایند درونی کردن آرمان مشترک به‌گونه‌ای اتفاق می‌افتد که هویت فردی در گروه جذب حل و در نهایت محو می‌شود و فرد زندگی خود را فدای رفتار منطقی و مناسب از دید هنجار مورد تأیید می‌کند (انصاری، ۱۴۰۳: ۱۰). در این رمان سربازان داعشی که از آنها به‌عنوان عناصر داعش یاد می‌شود تحت تأثیر گفتمان غالب «داعش» قرار گرفته و تبدیل به سوژه شده‌اند

و فاقد نفس مستقل هستند. برخی که از ابتدا با داعش بوده‌اند اکنون نیز تحت تأثیر ایدئولوژی‌های مورد نظر داعش قرار دارند؛ و چنین می‌اندیشند که در اختیار گرفتن زنان و دختران ایزدی از موهبت‌های الهی و مزد جهادشان در راه خداست. شخصیت‌هایی چون «أمّ خنساء» و «أبو کفاح» و «أبو جنید» و... در این دسته جای می‌گیرند. بررسی چگونگی رفتار این گروه با زنان و مردان اسیر بیانگر این نظریه فوکو است که: «قدرت دارای سمت و سوی مشخص و جهت‌گیری خاص است» (ضمیران، ۱۳۸۴: ۱۵۸). سرگرم کردن افراد تحت سلطه داعش در سطوح پایین قدرت، ایجاد رضایت در آنهاست و همان‌گونه که بارها در رمان مطرح می‌شود زن و نفت به‌عنوان پاداش جهاد آنهاست. (رائحة النفط و رائحة النساء تجلب السعادة لقلب الإنسان)^(۱۲) (عبدلله، ۲۰۱۷: ۷۵). چنین افرادی تبدیل به سوژه‌هایی شده‌اند که فاقد نفس مستقل هستند و مقهور نیروهای بیرونی خود هستند. بدین ترتیب داعش به‌عنوان گفتمان غالب تلاشی برای اعمال زور در جهت تثبیت قوانین مورد نظر خود نمی‌کند بلکه از طریق آموزش و رسانه آن را تثبیت می‌کند. یا همان‌گونه که در ابتدای رمان می‌خوانیم «ابو خالد» همسایه یوفا که پیش از پیوستن به ایدئولوژی داعش در کنار همسایگان ایزدی خود به آسانی زندگی می‌کرده و حتی در هنگام نیاز از همسایگان ایزدی خود کمک می‌گرفته ولی اکنون تحت تأثیر داعش و گفتمان غالب تبدیل به سوژه شده و افکارش در سمت و سوی این گفتمان غالب قرار گرفته است. (تقدّم بعض العناصر من الرجال الباقين بالبيك آب و بدأوا بشدهم من ثيابهم، محاولين تنزيلهم بالقوة. قال أحدهم بسخرية: «تفضلوا». عرفته، إنه أبو خالد، لديه مزرعة دجاج و على علاقة ودية مع أبي، كان كلما تعطلت سيارته، يزورنا طالباً من أبي مساعده بنقل البيض إلى السوق. قال له أبي: نحن جيران منذ آمد و أهالينا تقاسموا الحياة بالسهل و الصعب سوياً. إن دخلتم دين الإسلام نحتسب الجيرة و إن بقيتم كفره فلن تبقوا حتى أحياء. كان للنبي جار يهودي يا أبا خالد. أتم أسوأ من اليهود، على الأقل اليهودي صاحب كتاب، يعبد لله و ليس الشيطان)^(۱۳) (عبدلله، ۲۰۱۷: ۸۱). سلطه بر فرد از طریق مراقبت دائمی بر فعالیت‌ها و سیر اعمال او انجام می‌شود. چنین انضباطی در سازه‌های قدیمی مدارس، بیمارستان‌ها و مشاغل موجود است؛ و سیطره آن گسترش پیدا کرده و فرد در هر گامی که برمی‌دارد، محاصره می‌شود.

۶-۳-۲. سوژه‌های ناآگاه

انسان از طریق استفاده صحیح از بدنش به ساختار قانون‌گذاری جدیدی می‌رسد که نتیجه آن استفاده صحیح از وقت است؛ و رسیدن به این مقصود فقط با سلطه بر جسمش حاصل می‌شود و هدف نهایی رسیدن به نقطه‌ای است که در آن قانون‌مداری به قدرت پیوند داده می‌شود. این‌گونه نظم و انضباط کارکرد فردی پیدا می‌کند و در همان هنگام که مراقب بدن‌هاست، افراد را به‌عنوان اشیاء و ابزار در نظر می‌گیرد تا در خدمت قدرت باشند. بدین ترتیب قدرت یافتن بر افراد زیادی میسر می‌شود. در عین حال می‌توان از فرد سوژه ساخت. فناوری‌های جدید، از افراد موجوداتی می‌سازد که در هر موقعیتی از حالت‌های او آگاه است؛ و به شکل دقیق و مخفی در

جسم افراد حضور دارد تا هر آنچه متعلق به اوست را ضبط کند (موسی، ۲۰۰۹: ۱۳۲). همان‌گونه که قبل‌تر هم اشاره شد، یوفا و سایر دختران به آموختن قرآن و تعالیم دینی مشغول هستند و وقتی یوفا از خانه سربازی به خانه دیگری منتقل می‌شود مجبور به خواندن نماز است.

وقتی در خانه «أبومحمد» است و او می‌خواهد به یوفا نمازرا بیاموزد، ابتدا یوفا مخالفت می‌کند و به او می‌گوید که من نماز خود را دارم... اما در اواسط داستان وقتی خبر شهادت «أبوهاجر» را می‌شنود همراه برادرش ساجد برای شادی روح او با برادرش همراه می‌شود؛ و به این ترتیب در دایره گفتمانی داعش داخل می‌شود. در حالی که دیگر مقاومتی در خواندن نماز ندارد و با میل آن را انجام می‌دهد. (شعرت بنفس أبو محمد فوق شعری... فتحت عینی و إذا به یقرض أرضاً، قرب الکنبة، ماداً سجادة الصلاة. وقف علیها و تطلع إلی مضيافاً: الآن سوف تتعلمین كيفية الصلاة، أنظری إلی، وأفعلی مثلی و احفظی... ثم نادی: سلمی سأبدأ بالصلاة، أحضری لها غطاء. قلت له متممة: لیدی صلاتی، لایمکننی أن أصلی صلاتک. رفع سبابة إلی شفیه، بحرکة تعنی اخرسی؛ و تقد، م خطوتیت بهدوء تام، واضعاً خنجرأ علی رقتی، أخرجه من جیبه جلابه، وقال: رقتک الجمیلة، لا تستحق الذبح؟ ألیس كذلك؟ شدنی من ذراعی بقوة و أوقفنی وراءه) (۱۴) (عبدالله، ۲۰۱۷: ۸۱)... (نادی ساجد علی رهام، لتجهز للصلاة معه. أراها تمد سجادة الصلاة بالإتجاه الصحيح، دون تردد و تلف الغطاء بإحكام علی رأسها. قال لی ساجد: سوف نصلی لراحة نفس أبوهاجر. سأصلی معکم) (همان: ۱۲۱). رهام هم از زنانی است که به اسارت داعش درآمده و توسط ساجد خریداری شده است. ولی او نیز اکنون دست از مقاومت برداشته و تعالیم ابتدایی داعش را کاملاً فراگرفته است و مانند مسلمانان با آداب صحیح نماز می‌گذارد؛ مانند ماشینی که از خود اختیاری ندارد، رهام نیز کارهایی را که مربوط به آداب مسلمانی است انجام می‌دهد.

داستان‌نویس پسامدرنیست با خلق شخصیت‌های متأثر از گفتمان‌های برآمده از قدرت، سوژه بودگی آنها را به نمایش می‌گذارد. این گفتمان‌ها متکثرند و در نتیجه شخصیت اصلی داستان پسامدرن در چنبره ایدئولوژی‌های متناقض گرفتار می‌شود. منتقد پسامدرنیستی که داستانی را از منظری فوکویی بررسی می‌کند، در درجه نخست می‌کوشد تا نشان دهد گفتمان موجد رابطه قدرت بین شخصیت‌های داستان است. این رابطه قدرت چهارچوبی برای اندیشیدن شخصیت‌ها و نیز برای کنشگری آنها فراهم می‌کند. به سخن دیگر هر رفتاری که شخصیت‌های داستان در تعامل با یکدیگر از خود نشان می‌دهند یا هر فکری که به ذهن آنها خطور می‌کند، متأثر و برآمده از گفتمانی است که در داستان غلبه دارد یا متأثر و برآمده از ضد گفتمانی است که یک شخصیت معین (معمولاً شخصیت اصلی) آن را نمایندگی می‌کند (پابنده، ۱۳۹۰: ۵۳۰).

۷. نتیجه

دیدگاه فوکو درباره گفتمان و قدرت، به دیدگاه فلسفی جدیدی از مفهوم شخصیت در داستان‌های پسامدرن منجر شده است. طبق این نظریه فلسفی شخصیت‌ها دیگر دارای هویتی دارای ثبات

نیستند بلکه تبدیل به سوژه‌هایی شده‌اند که تابع گفتمان هستند و این شخصیت‌ها دیگر مانند شخصیت داستان‌های کلاسیک از خود اراده‌ای ندارند و بر اساس ذات و وجود ارادی خود تصمیم نمی‌گیرند. اکنون با بررسی شخصیت‌های رمان علی مائده داعش، بر اساس نظریه قدرت و گفتمان فوکو می‌توان به سؤالات ابتدای بحث این‌گونه پاسخ داد:

داعش -به‌عنوان گفتمان غالب- راهکارهای گوناگونی را برای به کرسی نشاندن ایدئولوژی خود در بین مردم سوریه و عراق به اجرا درمی‌آورد. در واقع با تقسیم‌بندی اولیه مردم ایزدی به دسته‌های از پیش تعیین‌شده و پیاده کردن روش‌های متنوع در انتقال قدرت (زور، تزویر، عطفوت، تهدید و...) برای انتقال گفتمان مورد نظر خود، بسیار آگاهانه، سعی در همراهی اسراء با اسلام داعشی و حذف مخالفین ایدئولوژی‌اش را دارد. پس از گذشت مدت زمانی، نظام فکری جدید در میان اسرایی که زنده مانده‌اند، درونی می‌شود. او برای آینده حکومت خود هم برنامه دارد تا با تربیت کودکان زیر شش سال، سربازانی با اعتقادات درونی‌تر داشته باشد تا تبدیل به بازوی مولدش شوند.

زنان اسیر در این رمان، چون در ابتدا با زور و مواجهه با قتل عام عزیزانشان روبرو شده‌اند، غالباً در برابر گفتمان جدید به خاطر ترس از کشته شدن و ناامیدی از نجات یافتن، سر تسلیم فرود می‌آورند. مردان ایزدی جوان داستان، غالباً یا کشته شده و گفتمان داعش را نپذیرفته‌اند و یا اگر موفق به فرار شده‌اند، از سوژه بودن خودداری کرده‌اند؛ و با حفظ هویت خود، به مناطق دیگری گریخته‌اند و در حال مبارزه با داعش هستند. عده‌ای دیگر از شخصیت‌های داستان نیز تبدیل به بازوی مولد گفتمان جدید شده و در آن ذوب شده‌اند؛ و اکنون داعشی محسوب می‌شوند. شخصیت اصلی داستان -یوفا- در ابتدا تحت تأثیر قدرت داعش و عناصر آن، گفتمان داعش را می‌پذیرد و با گفتن شهادتین به آن می‌پیوندد. نماز می‌خواند و مدت‌ها تحت تعلیم قرار می‌گیرد. ولی از آنجا که استفاده از زور یک چاره موقت در گفتمان محسوب می‌شود و تغییر هویت فردی و جمعی و تغییرات بزرگ سیاسی و اجتماعی تنها با زور حاصل نمی‌شود، یوفا در انتهای داستان هویت خود را باز می‌یابد. این‌گونه به نظر می‌رسد که هر جا داعش به‌عنوان گفتمان غالب سعی در استفاده از زور برای اعمال ایدئولوژی خود در بین شخصیت‌های مختلف داستان داشته موفق نبوده و آنها به‌صورت کاملاً ارادی از چرخه قدرت و سرکوب داعش خارج شده‌اند. اما قدرت برآمده از گفتمان «سوژه‌هایی» را در جامعه به وجود می‌آورد که مطابق با اقتضای همان گفتمان رفتار می‌کنند؛ و این‌گونه کسانی که ایدئولوژی برآمده از گفتمان داعش را پذیرفتند، خود تبدیل به یک عنصر داعشی شدند. در اینجا می‌توان گفت که قدرت برآمده از گفتمان در دنیای پسامدرن می‌تواند منجر به ایجاد شخصیت‌هایی شود که یا مولدند و با آگاهی بازوی اعمال قدرت می‌شوند و یا سوژه هستند که ناخودآگاه، گفتمان غالب برایشان درونی

می‌شود. تفاوت این دو در این است که نیروهای مولد، موجب دوام ایدئولوژی داعش می‌شوند ولی سوژه‌ها خود را جزئی از گفتمان نمی‌دانند و به آن اذعان ندارند.

پی‌نوشت‌ها

۱. ساموئل بنتام مهندس نظامی دریایی انگلستان بود. او از فن قدرت نظارت برای برقراری انضباط در زندان و بازپروری زندانیان استفاده کرد و زندان سراسربین را طراحی کرد؛ که به واسطه آن یک مراقب و نگهبان برای چند زندانی مؤثر و کافی است، ضمن آنکه زندانی محبوس در سلول خود کسی را نمی‌بیند، اما هم‌وتره (ابژه) مراقب اوست. وی متوجه شد که می‌توان این فن را در کل جامعه گسترش داد و جامعه‌ای انضباطی و کارا ساخت. گرچه او موفق نشد که ایده خود را به اجرا درآورد، اما این فن قدرت به تدریج در خردترین اجزای جامعه غربی اعمال شد و شیوه‌ای نوین از هدایت و نظارت و به طور خلاصه حکومت بر افراد جامعه را ابداع کرد. فوکو با درک این نکته مهم سعی کرد تا نظریه جدیدی از قدرت و شیوه اعمال آن بر افراد جامعه در دنیای مدرن ارائه کند (مقدم حیدری، ۱۳۹۵: ۲۰).

۲. از تو می‌خواهم که قصیده (شرابت را بنوش) را حفظ کنی و درحالی که به چشمان من خیره شده‌ای برایم بخوانی. بدون این که از من رو برگردانی همان‌طور که هاجر عزیزم قبل از ایمان آوردنم برایم انجام می‌داد.

۳. در چشم به هم زدنمان مرگ که ناگهان به انسان می‌رسد از میان ما زنان مسن را بیرون کشیدند. تقریباً هشتاد زن. آن‌ها را با موهایشان روی زمین می‌کشیدند. من و مادرم تلاش کردیم که خاله‌ام کوری را نجات دهیم. از آستین شال محکم کشیدمش، ولی پاره شد و سرباز وحشی که او را می‌کشید مثل تانک که مرغ را له می‌کند شروع به له کردن دست‌های ما کرد. در بار دیگر، بر فاجعه دیگری بسته شد. پنجه‌های ترس در همه چهره‌ها واضح بود. آیا همه مردان ما واقعاً مرده‌اند؟ پیرزنان مارو کجا بردند؟ همه فریاد می‌زدند، هیچ کس چیزی نمی‌شنید. این اثر وحشت است وقتی دل‌ها او فرامی‌گیرد. برای فهمیدن منشأ صدای مسلسلی که در فضا پراکنده شده بود، به سمت پنجره‌ها کشیده شدیم. بعضی از پیرزنان را دیدیم؛ ام‌مراد واضح بود. خاله کوری را ندیدیم. یکی پس از دیگری به زمین می‌افتادند. آن‌ها را به گلوله بستند. بلدوزرها برای بردن اجساد آن‌ها و ریختنشان در خاک سفت هجوم آوردند؛ اما هنوز از خون ما سیراب نشده‌اند!

۴. از یک ارتفاع بلند سقوط کردم به صخره‌های سخت برخورد کردم. آسمان و قطرات بارانش به من شلاق می‌زد، ضعفم را می‌شویم و گناهانم را پاک می‌کنم. حتی توان نفس کشیدن هم ندارم، در گردابی وارد شده‌ام که متوقف نمی‌شود و آرام نمی‌گیرد. اگر انسان با درد پاک می‌شد و مداوا می‌گشت، درد، در راز و نیاز دستان گشوده به سمت آسمان، کاهش می‌یافت. ولی ما انسانیم، درد کشیدن را نمی‌پذیریم، می‌خواهیم که بدون تحمل هیچ دردی گناهانمان بخشیده شود... برای اینکه آتش دلم را با شنیدن خبری از برادرم یا دیدارش سرد کنم، خودم را به آتش هلاکت انداختم. آیا اشتباه کرده‌ام؟ آن‌ها قربانی‌ها را برای خدایشان می‌کشند و من جسمم را به خاطر برادرم قربانی کردم.

۵. از عناصر زن داعشی که مسئول ساماندهی و آموزش دختران اسیر ایزدی است.

۶. رئیس گردان زنان، ام‌الخنساء، روی صندلی نشست، دفترچه‌ای را روی میز، جلویش گذاشت و چراغ سفیدی روشن کرد. طوری که انگار می‌خواست به ما اجازه صحبت بدهد گفت: «بیاید ببینم؟ صحبت کنید...» هر کدام از ما با اشتیاق و امیدوارانه شروع کردیم به صحبت کردن در مورد اتفاقی که برایمان افتاده است، بدون اینکه هیچ یک از کلماتی که پشت سر هم گفته می‌شد، فهمیده شود. حرکت ام‌الخنساء وقتی چادرش را باز کرد، صداها را در گلو خفه کرد، می‌خواست بدانیم که کمربند انتحاری بسته است، آمده بود تا نفرت خود را اینجا، بر سر ما، منفجر کند!

۷. مثل بازار ارزه، این اتاق هم آرام نمی‌گیرد. حجم دروس دینی که توسط پیرزنی فاضل ارائه می‌شد، برایم زیاد می‌شد. او هرروز می‌آمد و همراهش تعدادی از دختران مو بور خارجی هم می‌آمدند. پنج‌تا از آن‌ها را دیدم که اصلاً عربی صحبت نمی‌کردند. همیشه یک نفر از اعضای داعش به‌عنوان مترجم همراهشان بود. در بین نماز و بین آیاتی که باید حفظ می‌کردیم و تعالیمی که نباید فراموش می‌کردیم، آن‌ها را می‌دیدم که با صدای آهسته صحبت می‌کردند تا بتوانند آیات را صحیح تلفظ کنند. از خودم می‌پرسیدم چه رازی در آمدن آن‌ها به اینجا است؟

۸. در درون همه ما چیزی شبیه وجودی خرافی و شاید درنده‌خو، وجود دارد. تنها زمان‌هایی که فکر می‌کنیم ضعیف شده‌ایم و دیگر توان نداریم و به آخر راه رسیده‌ایم ظاهر می‌شود. ناگهان صدایی مانند انفجار می‌شنویم که از اعماق وجود ما بیرون می‌ریزد. این صدای اوست. پوسته فرسوده را می‌شکافد تا به قدرت فروخورده ما برسد. خودش را جمع می‌کند و وارد تمام رگ‌هایمان می‌شود و آماده می‌شود تا اراده تسلیم شود. غذای لذیذی آماده می‌کنم.

۹. قبل از این که در را باز کنم و قدم اولم به سوی آزادی‌ام را بردارم چیزی مرا به عقب کشید. او بود. وجود خرافی و وحشی درونم مرا بازگرداند تا دوباره بالای سرشان خیمه بزنم. مثل ملک‌الموت. چاقو رو گرفتم. بال‌های موجودی که مثل خروس‌های بی‌قرار به رگ‌هایم نوک می‌زد، مرا واداشت که چاقو را بر روی رگ‌های دست حمزه بگذارم و با شجاعت غریبی که در عمرم از خود سراغ نداشتیم، پوستش را بریدم. برای عبور از گوشت به بن استخوان. خون قرمز مثل زه‌کشی، به‌سرعت در مسیر جاری شد و به حرکت درآمد.

۱۰. نخوابیدم، به شیرین فکر می‌کنم. امشب با این وحوش بر او چه گذشت؟ شیرین به هوش آمد. احساس کردم صدایش کمی خوشحال بود. درحالی که به من می‌گفت: چقدر دوست دارم که آنچه من دیدم، تو و بقیه دختران نبینید... بعدش با تو چه کردند؟ خیلی مرا زدند؛ اما بخت خوبم مانع این شد که دردی را احساس کنم.

۱۱. علیا وارد شد، درحالی که تفنگش روی کتفش بود؛ و با او مردی ریشو که تقریباً چهل‌ساله بود وارد شد. به ما دستور داد که بایستیم؛ و به ما اشاره کرد، طوری که انگار ماشین‌آلات صنعتی به او می‌فروخت. مرد ریشو سیما را انتخاب کرد. نه سالتش بود. فاطمه (دستیار علیا) به سیما، با لحنی که انگار معلم مدرسه است. گفت: بیا. مثل آتش‌فشان، مثل طوفان، مثل انفجار کیهانی، سیما برافروخت؛ و شروع به فریاد کرد. انگار که صدایش از صد حنجره بیرون می‌آمد. نه نمی‌روم. زنان نقاب‌پوش زیاد شدند. اولین کاری که کردند، این بود که ما را احاطه کنند که کاری نکنیم؛ که مسیر را نبندیم. سپس علیا به سمت سیما ایستاد و درحالی که با صدایی شبیه شیپور او را تهدید می‌کرد، گفت: ای بدکار! به تو درسی می‌دهم که هرگز فراموش نکنی. ناگهان، انگار که نمایش‌نامه یا صحنه‌ای از فیلم تخیلی را می‌بینیم، سیما بارها سرش را به دیوار کوبید. هر بار، من با خودم می‌گفتم که الآن می‌افتد؛ اما ضربات با قدرت هرچه تمام‌تر تکرار می‌شد. تا این که بی‌هوش شد و به زمین افتاد. روی زمین نشستیم. درحالی که چشمانم همچنان قهرمانی سیما را مرور می‌کرد. عجب قهرمانی!

۱۲. بعضی از عناصر باقی‌مانده از دسته آب بیک، شروع به کشیدن لباس‌های مردان کرد تا آن‌ها را از ماشین پیاده کنند. یکی از آن‌ها با تمسخر گفت: بفرمایید. او را شناختم. ابوخالده بود. مرغداری داشت؛ و رابطه صمیمی با پدرم داشت. هرگاه ماشینش خراب می‌شد، به دیدن پدرم می‌آمد تا برای بردن تخم مرغ‌هایش به بازار کمکش کند. پدرم به او گفت: ما مدت‌هاست که همسایه‌ایم. خانواده‌هایمان، خوشی و ناخوشی را با هم گذرانده‌اند. اگر داخل در اسلام شوید، همسایه باقی می‌مانیم و اگر کافر باقی بمانید، حتی زنده نمی‌مانید. پیامبر همسایه یهودی داشت. شما از یهود بدترید. یهود حداقل صاحب کتاب است و خدا را می‌پرستد نه ابلیس را.

۱۳. نفس ابومحمد را روی موهایم احساس کردم. چشمانم را گشودم. روی زمین نزدیک کمد، چمباتمه زده بود. سجاده را پهن کرده بود. روی سجاده ایستاد و به سوی من برگشت و گفت: الآن به تو می‌آموزم که چگونه نماز

بخوانی. به من نگاه کن و مثل من انجام بده و حفظ کن. بعد گفت: نادیا بیا. الان نماز را شروع می‌کنم. برایش روپوشی بیاور. به آرامی گفتم: من خودم نماز خودم را دارم. نمی‌توانم نماز تو را بخوانم. دستانش را روی لبانش گذاشت که یعنی ساکت شو. به آرامی دو قدم به سمت من آمد و خنجر را که از جیب لباسش درآورده بود، روی گردنم گذاشت و گفت: گردن زیبایی حیف نیست بریده شود؟ نه؟ بازوانم را با شدت گرفت و مرا پشت سرش قرار داد.

۱۴. ساجد رهام را صدا کرد که با او نماز بخواند. دیدم که رهام سجاده را به سمت صحیح قبله می‌اندازد و به درستی حجاب می‌گیرد. ساجد به من گفت: برای آرامش ابوهاجر نماز می‌خوانیم... من هم با شما می‌خوانم.

منابع

انصاری، نرگس، صادقی نقدعلی، لیلیا؛ (۱۴۰۳): تحلیل گفتمان داعش در رمان وشم الطائر بر مبنای نظریه تحلیل گفتمانی لاکلا و موف، مجله ادب عربی، بهار ۱۴۰۳، شماره ۱، صص (۱-۲۲).
برنز اریک، (۱۳۷۳)، میشل فوکو، بابک احمدی، چاپ اول، تهران، انتشارات کهکشان.
پاینده حسین، (۱۳۹۰)، *داستان کوتاه در ایران (جلد سوم، داستان‌های پسامدرن)*، چاپ اول، تهران، انتشارات نیلوفر.

تاجیک محمدرضا، (۱۳۷۹)، *گفتمان و تحلیل گفتمانی (مجموعه مقاله‌هایی از محمدرضا تاجیک، شعبانعلی بهرامپور، دایان مک دانل و...)*، چاپ اول، تهران، انتشارات فرهنگ گفتمان.
تدینی منصوره، (۱۳۸۸)، *پسامدرنیسم در ادبیات داستانی ایران*، چاپ اول، تهران، نشر علم.
دریفوس هیوبرت، رابینو پل، (۱۳۷۶)، *میشل فوکو فراسوی ساختارگرایی و هرمنوتیک*، بشیریه حسین، تهران، نشر نی.

سردارنیا خلیل‌لله، صفی زاده رسول، (۱۳۹۷)، «واکاوی جایگاه زنان در گفتمان جنسیتی داعش»، *فصلنامه پژوهشی علمی راهبردی سیاست*، پاییز ۱۳۹۷، سال هفتم، شماره ۲۴، صفحات ۱۶۲-۱۴۱.
ضمیران محمد، (۱۳۸۴)، *میشل فوکو: دانش و قدرت*، چاپ سوم، انتشارات هرمس، تهران.
عبدلله زهراء، (۲۰۱۷)، *علی مائده داعش، الطبعة الأولى*، بیروت، دار الآداب للنشر و التوزیع.
عضدانلو حمید، (۱۳۸۰)، *گفتمان و جامعه*، چاپ اول، تهران، نشر نی.
فرکلاف نورمن، (۱۳۸۷)، *تحلیل انتقادی گفتمان*، گروه مترجمان، چاپ دوم، تهران، دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.

فوکو میشل، (۱۳۸۵)، *مراقبت و تنبیه: تولد زندان*، نیکو سرخوش و افشین جهاننیده، چاپ ششم، تهران، نشر نی.

فوکو میشل، (۱۳۸۹)، *تئاتر فلسفه (گزیده‌ای از درس گفتارها، کوتاه‌نوشت‌ها، گفت‌وگوها و...)*، نیکو سرخوش و افشین جهاننیده، چاپ چهارم، تهران، نشر نی.

قاسمی اصل زینب، الیاسی مفرد حسین، (۱۴۰۰)، «بازنمایی خشونت در رمان علی مائده داعش با تکیه بر نظریه اسلاوی ژیزک»، *مجله ادب عربی دانشگاه تهران*، سال ۱۴، شماره ۱، بهار ۱۴۰۱، صص ۴۴-۶۴

مرکیور ژوزه گیلرمه، (۱۳۸۵)، *میشل فوکو: یا نیست انگاری ادبیات روشنفکری*، لله شکر اسداللهی تجرق، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تبریز.

معمدی محمدصادق، (۱۳۹۵)، *زایش جنون در اندیشه فوکو*، چاپ اول، تهران، نشر علی.
 مقدم حیدری غلامحسین، (۱۳۹۵)، «ارزیابی تأثیر معماری سراسربین بر نظریه قدرت فوکو»، *فصلنامه پژوهشی روش‌شناسی علوم انسانی*، زمستان ۱۳۹۵، شماره ۸۹، صص ۱۹۴-۱۷۳.
 موسی حسین، (۲۰۰۹)، *میشال فوکو: الفرد و المجتمع*، تونس، دارالتنوير للطباعة و النشر و التوزيع.

میلز سارا، (۱۳۸۹)، *میشال فوکو، داریوش نوری*، چاپ اول، تهران، نشر مرکز.
 هوی دیوید کوزنز و دیگران، (۱۳۸۰)، *فوکو در بوتۀ نقد*، پیام یزدانجو، چاپ اول، تهران، نشر مرکز.

- Abollah, Z., (2017), *Ali maedeh Daesh*, first print, Beirut. [In Persian].
 Ansari, N., & Sadeghi Naqdali, L.; (2024): Analyzing the discourse of ISIS in the novel Vasham al-Tayer based on the theory of discourse analysis by Lacla and Moff, *Arabic Literature Magazine*, spring (2024), number 1, pp, (1-22). [In Persian].
 Azdanlou, H., (2001), *Speach and society*, first print, Tehran, Nei publications. [In Persian].
 Berner, E., (1994), *Foko*, Babak Ahmadi, first print, Tehran Iran, Kah Keshan publications. [In Persian].
 Dreyfus, H.,& Rabinau, P., (1997), *Michel Foucault Beyond Structuralism and Hermeneutics*, Bashirieh Hossein, Tehran, Ney Publishing. [In Persian].
 Ferklof, N., (2008), *analysis of speech*, Translators group, Second print,tehran,the office of studies and developing of mediums. [In Persian].
 FoKo, M., (2010), *philosophy theater*, Nikou Sarkhush and Afshin jahandideh, fourth print, tehran, Nei pub. [In Persian]
 FoKo, M., (2006), *care and punishment*, Niko Sarkhosh and Afshin jahandideh, sixth edition ,tehran, Nei publications. [In Persian].
 Ghasemi Asl, Z., Ilyasi Mofard, H., (2021),Representation of violence in the novel Ali Maeda ISIS based on Žižek's Slavic theory, *Tehran University Arabic Literature Magazine*, year 14, number 1, spring (2022), pages 44-64. [In Persian].
 Houi, D. and other, (2001), *Foucault's critique*, payam yazdanjough,First prints, tehran, Markaz in pub. [In Persian].

- Merchiour, Z., (2006), *Micheal Foko*, first print, Tehran.
- Mills, S., (2010), *Micheal Foko*, Dariush nouri , first print, Tehran, Markez pub. [In Persian].
- Moghadam, H. G., (2015), "Evaluating the effect of universal architecture on Foucault's theory of power", *Humanities Research Quarterly*, Winter (2015), Number 89, Pages 173-194. [In Persian].
- Motamedi, M. (2015), *Birth of Madness in Foucault's Thought*, first edition, Tehran, Ali publications.
- Musa, H., (2009), *Michel Fouko: The Individual and Society*, Tunisia, Dar Al-Tanweer for Printing, Publishing and Distribution. [In Persian].
- Payandeh, H, (2011), *short story in Iran*, first prints Tehran, Nilofor publications. [In Persian].
- Sardarnia Khalil, S, R, (2018), studying the position of women in Daesh speech, *Strategic Scientific Research Quarterly*, Fall (2017), Year 7, Number 24, Pages 141-162. [In Persian].
- Tadini, M., (2008), *Postmodernism in Iranian fiction*, first edition, Tehran, Alam Publishing. [In Persian].
- Tajik, M. R. (2000), *speech and analysing speech*, first print, tehrane , speech culture publically. [In Persian].
- Zamiran, M., (2005), *micheal foko , science and power* third prints, hermes publications, Tehran. [In Persian].

